

חבל נחלתו

הרמ"א הסביר זאת דוקא לפי הנ"ל. באשר למקרה דנן, לפי חילוקו של המגיד משנה, כיון שכל המו"מ בין הקבלן לחברה מעוגן במסמכים נראה אינו יכול לטעון נזכרתי שפרעתי, אא"כ יתמוך דבריו במסמכים המורים ששילם את היחידות עליהן הודה. שלא לפי המגיד משנה, לכאורה, אם יביא עדים שפרע יוכל, לפי הרמב"ם, לטעון נזכרתי שפרעתי. אולם ספק גדול אם יוכל להביא עדים שפרע עתה, לאחר כה הרבה זמן, ונראה שאם יביא מסמכים שפרע יוכל לטעון כן.

מסקנות

- א. דברי הנתבע הן הודאה בבית דין.
- ב. אין הוא יכול לטעון כאן טעיתי בהודאתי, ולא הוטעיתי ע"י אחרים (מפקחי הבניה).
- ג. אם המודה יביא מסמכים אשר מורים כי פרע את התשלום על אותן יחידות שהודה בהן הוא יפטר מתשלום.

הראשונים, אבל אם חזר ואמר נזכרתי ה"ז יכול לטעון כיון שנעדים מעידין ומסייעין אותו. ויש תמה בדברי רבנו לפי זה למה לא ברר שם דבריו. ויש לחלק בין דין זה לאותו שהזכרתי מפני שיש שם שטר, ואלולי עדות העדים לא היה נאמן כלל, אבל כאן אינו חייב אלא מחמת הודאת פיו ועדיין צ"ע". היינו המגיד משנה (בניגוד למאחדים בין המקרים) מחלק שברמב"ם שבהל' מלוה ולווה המדובר בהודאה בשטר וע"כ אינו יכול להשען על העדים לבין המקרה שלפנינו.

בשו"ע (הר"מ סי' ע"ט ס"ג) פסק: "מי שהודה בבית דין שחייב לזה התובע מנה, ואחר כך אמר: נזכרתי שפרעתי לו חובר זה שהודיתי בו, והרי עדים, הרי זה עדות מועלת ועושים על פיהם, שהרי לא הכחיש עדות, ואינו כאומר: לא לויתי מעולם. הגה: ודוקא שטען שפרעו קודם שבאו העדים, אבל אם באו העדים תחלה, אינו נאמן (נ"י פרק קמא דב"מ)". היינו השו"ע פסק כרמב"ם ואילו

סימן סז

פיטורי שכיר מישראל לשם שכירת שכיר נכרי

שאלה

אדם מישראל מעסיק מספר יהודים במשקו. לשם רווחיות המשק הוא מעוניין לפטר כמה מן השכירים היהודים ולהכניס במקומם שכירים נכרים, שעלות החזקתם הרבה יותר נמוכה. האם זה מותר ובאילו תנאים?

תשובה

א. בספר ויקרא [פרק כ"ה פס' י"ד] עה"פ "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד

עמיתך אל תוננו איש את אחיו". דורש הספרא [בהר פרשה ג' פס' א']: "מנין כשהוא מוכר לא תהיה מוכר אלא לעמיתך תלמוד לומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך, ומנין כשהוא קונה לא תהיה קונה אלא מיד עמיתך ת"ל או קנה מיד עמיתך. אין לי אלא קרקעות שבהם דיבר הכתוב מנין לרבות דבר המטלטל ת"ל ממכר לרבות דבר המטלטל". ופרש רבינו הלל על הספרא: "כל מניין דאי אית לך מידי למזבן וקא תבע ליה גוי ועמיתך לא תהא מוכר אלא לעמיתך".... וכן

חבל נחלתו

רש"י עה"ת: "וכי תמכרו וגו' — לפי פשוטו כמשמעו. ועוד יש דרשה מנין כשאתה מוכר, מוכר לישראל חברך, תלמוד לומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך מוכר, ומנין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך, תלמוד לומר או קנה מיד עמיתך". וכן הביא בקצרה בספר החינוך [מצוה של"ז]: "ועוד דרשו בזה הכתוב, אם באת לקנות קנה מישראל, שנאמר או קנה מיד עמיתך". ובפשט הדברים אין זה רק במקח וממכר אלא בכל היחסים הממוניים שבין אדם לחבירו חלה חובת ההקדמה של ישראל לנכרי.

ב. הרמ"א [שו"ת סי' י'] דן בתשובתו בדבר המהר"ם מפדואה שהדפיס את היד החזקה לרמב"ם ובא נכרי, ועל מנת להפסיד את המהר"ם מפדואה, הדפיס אף הוא את היד החזקה, ומכרו במחיר נמוך ממהר"ם. הרמ"א אסר על קניה מהנכרי מכמה טעמים, ובתוכם כתב:

"ואין לומר דזהו דוקא כשהכותי והישראל נותנין בערך ובמקח אחד, אבל כשהכותי מוזיל טפי שרי ליקח ממנו כדי להרויח במקחו. הנה דברים אלו ג"כ הבל הוה, דהא גרסינן פרק איזוהו נשך (ב"מ ע"א, א'): תני רב יוסף אם כסף תלוה את עמי — עמי וכותי עמי קודם, עמי ועשיר עמי קודם כו'. ופריך בגמרא: עמי וכותי עמי קודם פשיטא, ומשני: אמר רב נחמן אמר רב הונא, תנא לא נצטרכה אלא דאפילו לכותי ברבית שנאמר לנכרי תשיך — אפ"ה דוחה עשה של אם כסף תלוה עשה זו. כ"ש וק"ו כאן בנדון דידן, שהגאון זכה בד"ן להיות ידו בראשונה.

ואין לומר דדוקא התם שאינו מפסיד משלו אלא שאינו מרויח, אבל במקום שמפסיד משלו כי הכא אינו צריך להקדים לישראל... דהא בהדיא גרסינן פ"ק דע"ז (כ')

א) ובפסחים פרק כל שנה (פסחים כ"א ב'): תניא לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מוכר לנכרי (דברים י"ד, כ"א) אין לי אלא לגר בנתינה ולנכרי במכירה, לגר במכירה מניין ת"ל תתננה או מוכר נמצא אתה אומר כו'... וא"כ נאמר דע"כ לא פליגי ר"מ ור"י אלא לאצרוכי קרא להיות גר קודם, אבל בהא כ"ע מודו דגר קודם ואע"פ שמפסיד בקרא שלו מ"מ הוא מחוייב לקיים לגר אשר בשעריך תתננה. ה"ה בנדון דידן שמחוייב כל אדם לקיים מיד עמיתך, עמיתך קודם... אלא ש"מ דה"ק, דאפילו בגר במעות ולחבירו בהפסד מ"מ חבירו קודם".

מתבאר מדברי הרמ"א שיצא לסתור דעת הסוברים שחייבים במצוה זו רק ללא הפסד או במניעת רווח וסובר שמצוה זו של הקדמת ישראל לנכרי היא אפילו שלמלוה או למוכר נגרם הפסד. וא"כ ה"ה לענייננו, לכאורה כיון שהתחיל להעסיק יהודים ועתה רוצה לפטרם ולקחת נכרים, עובר בעשה זה. וכ"נ מדברי התשב"ץ [ח"ג סי' קנ"א] שאפילו אם הנכרי מוכר יותר בזול מישראל — מצוה לקנות מישראל ולא מנכרי. וכן משמע מדברי המגילת אסתר [שורשים לספר המצוות שורש ו'].

ג. וכפי דבריהם כתב בשו"ת פסקי עוזיאל בשאלות הזמן [סימן מ"ה]:

"אבל לע"ד בעבודה עברית יש מצוה נוספת שאינה רק מדין צדקה אלא משום חובה, לאומית אחואית, והוא מאמרם ז"ל: מנין כשתהא מוכר לא תהא מוכר אלא לעמיתך? תלמוד לומר וכי תמכור ממכר לעמיתך... מצות חכמים זו היא בנין אב לכל עבודה משותפת של מוכר וקונה או פועל ובעל הבית בין שהוא מעשית בצורה של משא ומתן מסחרי או שכירות זמנית שתהיה נעשית

חבל נחלתו

שאינן אתרוג מצוי לו אינו נקרא מבטל מצות עשה וכל מי שאינן לו לקנות הרי זה כאינן לו אתרוג ופטור ממצוה זו. אבל במצות שמוטלות על האדם כגון פדיון בכור שמשענה שנוגד לו בן בכור חייב לפדותו וכל זמן שאינו פודהו הוא מבטל מצות עשה, וכן מצות צדקה לעני שהזדמן לפניו וכל הדומה להם שאדם חייב בקיומם בכל אופן. שהרי הבן והעני עומדים לפניך. וכן דקדק רש"י בפרושו וכתב: שחייב אדם לבזבז במצות לולב או ספר תורה שליש (ב"ק ט' ד"ה שלישי). והרי שרש"י פרש מצות לולב או ספר תורה להוציא מצוות שאינן דומות לו כגון פדיון בכור, ציצית על ד' כנפות, מזוזה ומעקה וכדומה. ובזה מתורצת השגת המשנה ברורה באו"ח סי' תרנ"ו.

ומעתה בנדון דידן שבעל הבית עסוק בעבודה, ועבודתו מחייבתו לשכור פועלים מישראל אין שעור שלישי או חומש נוסף על השכר של פועל לא יהודי מוציא אותו ידי חובתו, אלא צריך לקיים המצוה כתקנה בעין יפה במדת כי טוב לו עמך וחי אחיך עמך... מהאמוראנו למדים שמצוה על בעל הבית והפועל, היצרן והלוקח, לסחור בתוצרת ישראל ולעבוד אצל ישראל ועל ידי פועל ישראל בתשלומי שכר הוגן קבועים וקצובים עפ"י בית דין מוסמך או עפ"י מנהג המדינה. מתבאר מדבריו שרואה את מצות העסקת ישראל או קניה ממנו או הלואה לו כדבר שבחובה שאינו יכול להיפטר ממנה. זו מצוה חיובית המוטלת עליו שחייב למסור כל ממנו ע"מ לקיימה. בדברים אלו יש

בישראל. ומצוה זו מחייבת גם את הפועל שיקדים לתת את עבודתו וזמנו לאחיו הישראלי¹, וכמו שאמרו בדין עבד עברי: מנין כשהוא נמכר שלא יהיה נמכר אלא לך? תלמוד לומר ונמכר לך. ומנין כשהיה בי"ד מוכרים אותו לא יהיו מוכרים אלא לך? תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי (שם פ"ז ע"ט). מכלל הדברים אנו למדים שמצות קדימת עבודה עברית אינה רק מצוה של צדקה מעולה, אלא היא גם אזהרה של חובה שבי"ד דנין עליה ומחייבים את המוכר, היצרן, בעל הבית והפועל להקדים את אחיהם².

וביחס להפרש אותו הוא מחוייב אפילו להפסיד ע"מ להעסיק עובד מישראל, כתב הגר"צ עוזיאל:

...אבל אם נודמנה לפניו מצות צדקה לעני שאינן לו עוזרים בלעדו חייב לתת לו די מחסורו בכל מדת יכלתו (עיי' יו"ד סי' ר"כ סעיף א' ושי"ך שם). וכן מוכח ממ"ש (ב"מ ס"ב) חייך קודמין לחיי חברך, דו"ק מינה אבל אין ממונך קודם לחיי חברך (כ"כ הגאון החסיד מהרי"מ הכהן זצוק"ל בספרו אהבת חסד פרק כ' סעיף ב'). והוא הדין לכל מצוה שהיא חובה לא נאמר שעור זה, אלא חייב לקיים בכל מיטב יכלתו. ואל תשיבני ממ"ש רמ"א ז"ל: מי שאינן לו אתרוג או שאר מצוה עוברת אין צריך לבזבז עליהם הון רב וכמו שאמרו המבזבז **אל יבזבז יותר מחומש** אפילו מצוה עוברת (או"ח סי' תרנ"ו), שלא נאמר דין זה אלא במצוות חיוביות, כגון נטילת אתרוג שלא חייבה התורה בהם אלא למי שאפשר לו, וכל זמן

1. והדבר ניתן להאמר אף לגבי העדפת אקדמאים וכד' את א"י ופרנסתה המצומצמת ע"פ חו"ל עם כל שפעה הכלכלי.
2. והוסיף שרמת השכר והתנאים הסוציאליים לפועל עברי הוא בהתאם לרמת החיים בחברה ולא לפי יכולת המעביד בלבד.

חבל נחלתו

הרחבה גדולה להלכה זו. ונראה שאין לרב עוזיאל מקור לכך.

ד. אולם רוב הפוסקים חלקו על קביעת הרמ"א והגר"צ עוזיאל וסיעתם שצריך להפסיד אפילו סכום ניכר לשם מצוה זו.

הביא בשו"ת חתם סופר [קובץ תשובות סימן מ"ו]: "כתבו תוס' שם נד"ה ורבי מאיר]. וכן בחולין קי"ד ע"ב נד"ה עדן, דלהקדים נתינה לגר למכירה דנכרי היינו בא"י בזמן שכל ישראל דרים ואין גוי שכיח ביניהם, ואם יתנבל נבילה ימכר לגוי בדבר מועט, והגוי מרויח הרבה שקונה בזול גדול, והנתינה לגר הוא הפסד מעט, ע"כ מצוה להקדים נתינה דגר שמצווים להחיותו קודם למכירה בזול ולחוננם חנם. — ואין זה ענין לרביית נכרי דמפסיד ישראל הרבה שמעותיו בטלים, ומשנה שלימה שנינו בפרק קמא דמכות ג' ע"א אומדים כמה אדם רוצה ליתן בין עשר שנים וכו', ואם כן איכא כאן הפסד מרובה, ואפילו הכי קמ"ל קרא דלישראל בלי רביית קודם לנכרי ברביית [ב"מ ע"א ע"א], ובמתנה אינו כן דמכירה לנכרי קודם לנתינה דישאל אי איכא הפסד כנ"ל.

שוב כתבו שם [בע"ז כ' ע"א] תוס' נד"ה רבי יהודא דמפרנסין עניי נכרים מפני דרכי שלום היינו כמוכרין לו, ור"ל כמוכרו לו בשווי ולא בדבר מועט, ואם כן הך קרא דמקדים נתינה דגר למכירה דנכרי, היינו [היכין] דלא שייך דרכי שלום כגון שידינו תקיפה, דאם לא כן הרי הוי כמכירה גמורה בשווי ולא מכירה בזול ובהא פשיטא דמכירה דגוי קודם, אלא על כרחך לא מיירי בדרכי שלום.

וכן בשער המשפט [סי' צ"ז ס"ק א'] כתב: "אך באמת נראה דהא דמצוה להלוות לישראל בחנם מלעכו"ם ברביית הוא דוקא כשהרביית הוא דבר מועט אבל אם הוא ריוח

מרובה אין סברא להקדים ישראל בזה. כמ"ש התוס' בפ"ק דע"ז... אינו אלא בנבילה שאינו שוה אלא דבר מועט לישראל... אבל בדבר מרובה א"צ להקדים אפילו לישראל..."

וכן המהרש"ם בספר משפט שלום נריש סי' קפ"ט] לאחר שהביא את המו"מ בדבר כתב: "וכ' בשו"ת מהר"ם שיק חז"מ סי' ל"א שהאריך ג"כ בדברי תשו' רמ"א הנ"ל והעלה דגבי תגר הקונה ומוכר להרויח לצורך פרנסתו ל"ש דין קדימה גם בריוח קצת, אבל אם אין שם רק טרחא יותר לקנות מישראל או למכור לו מחוייב להטריח..."

עוד הביאו האחרונים מדין בר-מצרא שאם הנכרי מציע סכום גבוה יותר מישראל המצרן אינו מחוייב למכור לישראל [הו"מ סי' קע"ה סמ"א].

וכן בשו"ת מנחת יצחק [ה"ג סי' קכ"ט] דן בכך:

"אמנם אחרי העיון בדברי הרמ"א והתשב"ץ, נראה דאף דלכאורה שניהם אזלי בחדא שיטתא, אבל מ"מ קצת חילוק נראה ביניהם... ועוד חילוק אחר יותר נפ"מ לדינא, דאלו הרמ"א כתב בלשון כשהגוי מוזיל טפי, וא"כ המשמעות דאין שיעור בדבר ההזלה, שבכל אופן הישראל קודם, ואלו התשב"ץ כתב רק בלשון דאפילו בפחות מהעכו"ם הישראל קודם, ובלשון פחות מעכו"ם, י"ל רק בפחות קצת, יש להקדים את הישראל, אבל לא במוזיל טפי, ועל קוטב זה יסובבו דברינו דלהלן".

ומאריך להוכיח זאת. וממשיך:

... "וא"כ עכ"פ היכא דאיכא הפסד בדבר מרובה, אם יקנה מישראל, יש על מי לסמוך שלא להקדים לישראל, דהוי עוד כש"כ מהלואה לנכרי בריבית, דהתם אינו מפסיד משלו, אלא שאינו מרויח, וכמ"ש בתשו' רמ"א

חבל נחלתו

ה. העולה מן המחלוקת שלפי רוב הפוסקים האחרונים אין ישראל מחוייב להפסיד הפסד מרובה ע"מ לקנות מישראל או להעסיק דוקא פועלים מישראל. אולם כל זאת ללא מצות צדקה. ומצד מצות צדקה מוטל עליו להעסיק דוקא פועלים מישראל אשר עליהם הוא מצווה על "דחי אחיך עמך". ובנוכחי אין מצות גמ"ח וצדקה, אלא מפני דרכי שלום [גיטין ס"א ע"א, רמב"ם הל' עכ"ם פ"י ה"ה וע"ע רמב"ם הל' מלכים פ"י הי"ב לגבי ג"ת].

וכבר כתב השלחן ערוך [יו"ד סימן רמ"ט סי'ן: "שמונה מעלות יש בצדקה, זו למעלה מזו: מעלה הגדולה שאין למעלה ממנה, המחזיק ביד ישראל המך ונותן לו מתנה, או הלואה, או עושה שותפות, או ממציא לו מלאכה כדי לחזק ידו שלא יצטרך לבריות ולא ישאל, ועל זה נאמר: והחזקת בו (במדבר כ"ה ל"ה)"]:

וכפירוש הרמב"ם לאבות [פ"א מ"ה]: "ויהיו עניים בני ביתך — יאמר, שראוי שיהיו משמשיך הדלים והעניים, והוא יותר טוב מקניית העבדים. וכך החכמים יגנו קניית העבדים, וישבחו ההשתמשות בדלים, והיותם ממשרתיו של אדם ומהחזוטים בצילו". (וכ"פ רש"י ב"מ ס' ע"ב ד"ה ויהיו, ועוד מפרשים). ושיעור ההוספה מצד מצות צדקה, נראה שהוא עד שליש מלגיו בערך הפועל הנכרי ומצד הידור מצוה כנזכר בשו"ע [או"ח תרנ"ה]³.

ואעפ"י שהגר"צ עוזיאל כתב שהמצוה

שם, ואפי"ה הוכיח השער משפט לחלק בין ריוח מעט לריוח מרובה, א"כ מכש"כ דיש לחלק כן, במקום וממכר, שמפסיד משלו, וכמו שמחלקים (במס' שבת קנ"ג ע"א) ובירושלמי לענין חוה"מ, וכמו שהביא הרמ"א שם.

אמנם אף לפי זה, עדיין יש לעיין כמה השיעור ההפסד בזה, שיפסוד עי"ז מלקנות מישראל, ואם נאמר דרך בשיעור הפסד מרובה נפטר בזה, אז היינו באים להמבואר בפוסקים, לענין השיעור הפ"מ, הנאמר בפוסקים לענין או"ח, **דיש סוברים לחלק בין עני לעשיר**, ויש סוברים **דאזלין בתו שותות מהקרו**, וכמו לענין אונאה במקום וממכר, כדאיתא בזה בתשו' נחלת שבעה (סי' נ"ה) ובש"פ, שהביאם באריכות בס' דעת תורה (בפתיחה אות ל"ז), אכן מצאתי בס' דרכי תשובה (יו"ד סי' קנ"ט סק"ז), שהביא מס' מרבה תורה (סק"ח), שכתב, די"ל דדוקא כשהריבית שיקח מהעכו"ם, **הוא פחות משו"פ**, אז יקדים הישראל, אבל אם הריבית שיקח מהעכו"ם, הוא כשיעור שו"פ, העכו"ם קודם וסיים בצ"ע עיי"ש, ולפי דברינו גם נדון דידן דינו כמו בריבית, ולמעשה צ"ע כמו בשם כנ"ל".

מתבאר מדבריו שלדעתו אין זו מצוה אפילו קיומית, אלא בגדר מידה טובה או הידור מצוה וע"כ מסתפק איך להגדיר את הכמות אשר בה מותר להעדיף נכרי.

וכן הסיק באריכות בשו"ת עטרת פז [ח"א כרך ג' חו"מ סי' י'] והביא אחרונים הסבורים שאם קנה מישראל במחיר יקר יותר רשאי לנקותו ממעשר כספים הניתן לצדקה.

3. בבאר היטב [תרנ"ו, ד'] ובמשנה ברורה [תרנ"ו, ה'] הביאו שדעת הט"ז, המג"א והגר"א שאפילו כבר קנה אתרוג ומצא יפה הימנו צריך להוסיף עד שליש. והנ"מ לשאלה שלפנינו שאפילו מעסיק פועל נכרי ומצא פועל ישראל שמחיר העסקתו בשליש יותר מהנכרי צריך לפטר את הנכרי ולהעסיק ישראל.

חבל נחלתו

שלא התכוונה התורה, גם אם חייבה הקדמת ישראל לנכרי.

4) העסקת נכרים מיושבי הארץ מחזקת את יישובם בארצנו, ובכך עובר המעסיק בעקיפין על מצות ישוב א"י. שהרי כתב הרמב"ן [הוספות למ"ע ד']: "ולא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות... וכשם שמצוה שייכת בין עמים כן היא שייכת ביחידים. ואין לנו לחזק את ישיבתם בארצנו. ולכן ראוי שלא להעסיק נכרים מיושבי הארץ".⁴

ז. ועי' ליקוטי הראיה [ח"א עמ' 279] אשר מביא שבימי המלחמה על העבודה העברית בא"י, טען מרן הרב קוק זצ"ל כלפי רב גדול מחו"ל אשר פסק שאין לאדם להוציא יותר משליש (כנראה משום הידור מצוה) בהעדפת ישראל על נכרי, שאותו רב יודע את ההלכה, אבל אינו מכיר ולא חש למצב ההתישבות בארץ ישראל. והרא"ה קוק זצ"ל דרש שמעסיקים יוציאו אף יותר משליש לצורך העסקת פועלים מישראל ולא נכרים. (עוד מובא שם שהגר"ע גרוז'נסקי גער ברב היושב בחו"ל שחיוה דעתו בענין עבודה עברית, שמכיון שאינו יודע את המצב לאשורו ראוי לו שישאיר שאלה זו לנושאים במשא העם – רבני א"י).

ח. במסכת תענית מוזכרים מספר מצבי חירום לאומיים אשר בהם נוהגים תעניות, חלקם בצרה כללית שבאה על כל ישראל, וחלקם צרות פרטיות אשר כמות המקרים הופכת את המכה לצרה צבורית. הדוגמאות למכה צבורית היא עצירת גשמים, שדפון,

היא ללא שיעור, כיון שהיא מצוה חיובית המוטלת עליו, אין הדבר ניתן להיאמר לפחות לא במציאות השיגרתית בימינו. ובכיוון זה הסיק הרב שלמה אבינר [שו"ת שאילת שלמה ח"ד עמ' 92 ואילך] עפ"י החפץ חיים בספר אהבת חסד [פ"ה].

ו. ונראה שמצבנו, במדינת ישראל עתה, לפי מצב התעסוקה ומצבה המדיני של המדינה הוא מצב חירום (כפי שהגדירו אף ראש הממשלה). ועומדים בימינו עוד כמה שיקולים לכאן ולכאן אשר לא עמדו בפני הפוסקים שהובאו לעיל.

1) העדפת ישראל גורמת לקיום מצות ישוב ארץ ישראל בצורה ציבורית. מפני שהעסקה קבועה של פועלים מישראל גורמת להתישבותם בא"י. ואי מציאת פרנסה, לפחות אצל חלק מהאנשים, גורמת לעזיבת הארץ. ואף אלה שאינם עוזבים את א"י אחיזתם בארץ רפה ומדולדלת, ובדר"כ מתוך יאוש ועצבות.

2) הצלה מאבטלה, מלבד מצות צדקה הפרטית כלפי עניים אלו. היא מצוה ציבורית, כלפי העם כולו בחיזוק החיים של כל עם ישראל. כאשר הוא מתבטא הן בבריאות משפחתית והן באי-הפלה על הציבור עוד ועוד משפחות.

3) לפי מצב הפרנסה בימינו, אם נעמיס על המעסיקים יתר על המידה, אף הם יכולים לנפול, ובכך לא רק פרנסת הפועלים אבדה עם כל הצדדים הכלליים הטמונים בה, אלא אף פרנסת המעסיק. ולכך ודאי

4. אף אם אינם נמנים על אויבינו, וק"ו אם נמנים עליהם שהעסקתם מחזקת את פעולותיהם בין בממון ובין באפשרויות להזיק את ישראל.

חבל נחלתו

היינו הם אינם נלחמים בגופם אלא מסייעים בממונם. ומסתבר שהטלת מכסת הסיוע על החוזרים מעורכי המלחמה, לא היתה לפי נפשותיו בביתו, אלא לפי ממון – כמס פרוגרסיבי לפי היכולת, ובהתאם לתחום התעסקותו, באחוז מסויים מיבולי שדותיו וכד⁵. ואע"פ שהתוצאה היא שפלוני נותן יבולים, ופלמוני סולל כבישים ואלמוני נלחם בגופו, וא"כ לכאורה אין חלוקת חובות שוה בין כולם, נראה שבמלחמה (אף שהיא מלחמת הרשות), העם נידון כגוף אחד בעל איברים שונים כשעל כל אחד לתת את חלקו, לא בשוה, אלא **בהשלמה** זל⁶. ולכן אין החובות מתחלקים בשוה על כל ישראל.

י. ונראה לגבי זמננו ומצבנו, במידה ולעבודה זו יש דרישה מצד פועלים מעם ישראל, ולמעסיק לפי מצב המפעל או המשק החקלאי ישנה יכולת להעסיקם בתנאי שכר הוגנים, ללא חשש של סגירת מפעלו ונפילה לחובות גדולים הרי זה מוטל עליו בלא להתחשב בהפרשי הרווח כתוצאה מעבודת נכרי זולה, (ובלא דרישות של שכר גבוה עבור עצמו ומנהליו וכד). אולם אם מחמת הצורך להעסיק שכירים מישראל אף הוא יפול בנופלים, אין מוטל עליו להעסיק דוקא פועלים מישראל⁷.

ירקון, ארבה, וחסיל. ולמכות יחידים אשר בריבויין הן מכה כללית הן: דבר ומפולת. המאפיין את הצרות הפרטיות שלכאורה אין קשר הגיוני בעיני ב"ו בין מקרה לחבירו, לכל מקרה גורמים משלו, אבל המאחד אותם הוא ריבויים והפגיעה האנושה בנפשות הציבור כולו.

גם במצב החירום שלפנינו, לא תמיד ישנו קשר ברור בין המקרים השונים של מצב האבטלה הכבדה אשר ברחובותינו. לעתים הגורמים הם מצב השוק בעולם, לפעמים חוסר דרישה למוצר מסויים בגלל השתנות דרישות הציבור, ולעתים הפרשים בין שערי מטבע וכד'. המאחד בין המקרים שיש לראות בכך מכת מדינה, להתייחס אליה בהתאם לכך. וע"כ הידור מצוה משום מצות צדקה עד שלישי, אינו היחס המתאים למצב שלפנינו. אינו דומה מצב של בעית פרנסה של יחידים העוברים ממקום עבודה אחד לחבירו, למצב אבטלה במספרים כה גדולים אשר הופכים את המצב לבעיה לאומית, ומצות צדקה לא תתקן את המצב. ט. נראה לדמות את מצב החירום בימינו למצב הדומה למלחמת הרשות. במלחמת הרשות אותם החוזרים מן המערכה מספקים מים ומזון לעורכי המערכה ומתקנים את הדרכים [הלי מלכים פ"ז ה"ט].

5. בדומה לכך בשעת חירום מלחמתית המדינה מגייסת מכוניות מגודל מסויים לא כמס שוה על כל האזרחים אלא על רק לבעלי רכבים אלו. וכמובן אין דורשים אף מבעלי הממון שיקנו רכב גדול ע"מ שיוכלו לגייסו.
6. וכן עשירי ירושלים, במצור עליה בימי חורבן בית שני, חילקו ביניהם את פרנסתה [גיטין נ"ו ע"א].
7. מסקנה זו היא בין למי שמעסיק נכרים וביכולתו להעסיק פועלים מישראל ובין מי שמעסיק פועלים מישראל ורוצה לפטרם. כמו"כ אין זה משנה אם העסקת ישראל היתה לפי חוקי ותנאי ההעסקה במדינה או בצורה אחרת.

חבל נחלתו

"והיה ביום ההוא אננה נאם-ה', אננה את השמים והם יענו את הארץ. והארץ תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר והם יענו את יזרעאל" [הושע ב' כ"ג-כ"ד].

יא. והדברים אמורים לענ"ד בכל ענפי הכלכלה, בין לגבי העסקת ישראל ובין לגבי קניה ומכירה מישראל, ועפ"י יכולת הצדדים, ובלבד שלא תצא תקנתם קלקלתם.

סימן סח

הברחת נכסים מבעלי חובות

ע"ט] אמר רב חנילאי בר אידי אמר שמואל: אני מורה הוראה אם יבא שטר מברחת לידי אקרענו, ויהיב טעמא דלא שביק איניש לנפשיה ויהיב לאחריני. מיתבי הרוצה שתבריח נכסיה מבעלה כיצד היא עושה כותבת שטר פסים לאחורים דברי רשב"ג. וחכמים אומרים רצה משחק בה עד שתכתוב מהיום ולכשארצה. טעמא דכתבה ליה הכי הא לא כתבה הכי קנינהו לוקח. אמר ר' זירא לא קשיא הא בכולן הא במקצתן. שמעינן מהכא **היכא דכתבה כולן לא קנה לוקח ואף בעל לא קנה** כדמשני התם עשאום כנכסים שאינן ידועין לבעל אליבא דר"ש. אבל היכא דלא כתבה כולן צריכה שתכתוב מהיום ולכשארצה לא קנה לוקח".

היינו ישנו שטר מתנה שאין מחליטין את המתנה למקבל מפני שהנותן לא התכוין לתת, אלא רק להבריח את רכושו מבעל חובו. וההברחה מקובלת, וע"כ מי שהבריחו ממנו אינו גובה את הנכסים ואף מקבל המתנה אינו גובה, והנכסים חוזרים למבריח.

ב. שיטת ר"ת וביאורה

כתב תוספות [כתובות ע"ט ע"א]: "זכבר בא מעשה שטר מברייח נכסיו לפני ר"ת שרצה ללוות ורצה שלא ישתעבדו נכסיו לבעל חוב.

שאלה
ראובן בעל מפעל, רשם את המפעל ע"ש בן אחיו שהוא קטן ואינו מבין כלל בעסקיו, ובפועל הוא בעל המפעל. המפעל נקלע לחובות וחייב לנושים סכומים גדולים. האם ניתן לגבות מהמפעל עצמו ע"י מכירת הציוד שבו והחזרת כספי הנושים, או שכיון שהמפעל שייך לקטן אי-אפשר לגבות ממנו.

א. דין מברחת ודרך פסיקתו להלכה

בבבא בתרא נדף ק"נ ע"ב]: "חמישה עד שיכתבו כל נכסיה... מברחת".

מפרש רשב"ם [בבא בתרא ק"נ ע"ב]:

"מברחת דאמר מר כו' — כלומר אשה אלמנה שיש לה נכסים ודעתה לינשא ורוצה להבריח נכסיה מבעלה שלא יהא זכאי בנכסיה ואם תתאלמן או תתגרש יחזרו לה נכסיה ואם לא הוציאתן מרשותו קודם נשואין יזכה בהן בעל. ואמרינן בכתובות צריכה שתכתוב כל נכסיה לאחור סתם, כיון דלא שיירה מידי אגן סהדי דלא נתנה לזה אלא בשביל שרוצה לינשא ולכשתרצה יחזרו לה, אבל אם שיירה כל שהוא קנה המקבל מתנה ולא יחזרו לה כל הנכסים עולמית. וזה הדבר אינו כתוב בגמרא כך אלא מכללא שמעינן לה. דאמרינן בכתובות בפרק האשה שנפלו לה נכסים נדף